

Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling (FRDO)

Advies over het internationaal landbouwonderzoek op het gebied van genetisch gewijzigde organismen in het kader van een beleid inzake ontwikkelingssamenwerking

- gevraagd door de staatssecretaris voor internationale samenwerking in een brief van 8 februari 2000
- voorbereid door de werkgroep ad hoc *genetisch gewijzigde organismen*
- goedgekeurd door de algemene vergadering van 25 oktober 2001 (zie bijlage 1)

Inhoudsopgave

1. Samenvatting [1-7]
2. Context [8-9]
3. Globale benadering [10-13]
4. Het landbouwonderzoek : de noden van het Zuiden [14-16]
5. Bepaling van de plaats die R&D inzake transgene planten inneemt ten opzichte van het geheel van landbouwkundige R&D voor de landen van het Zuiden [17-27]
 - 5.1. Wetenschappelijke onzekerheid en voorzorgsbeginsel [20-24]
 - 5.2. Impact op het milieu en op de sociaal-economische omstandigheden van de landbouwers [25-27]
6. Publiek gefinancierd onderzoek [28-38]
 - 6.1. Landbouwkundig onderzoek [28-32]
 - 6.2. Biotechnologisch onderzoek [33-38]
7. Wettelijk kader [39-43]
8. Follow-up [44-46]

Bijlagen

1. Aantal aanwezige en vertegenwoordigde stemgerechtigde leden op de algemene vergadering van 25 oktober 2001
2. Vergaderingen ter voorbereiding van dit advies
3. Personen die meewerkten aan de voorbereiding van dit advies
4. Afkortingen

1. Samenvatting

- [1] De raad dringt erop aan dat dit advies als een geheel moet worden gelezen.
- [2] De problemen van de landbouwers uit het Zuiden zijn in de eerste plaats van socio-economisch aard. De Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling (FRDO, de raad) is van mening dat de Belgische ontwikkelingssamenwerking een beleid zou moeten steunen dat de oorzaken van de armoede aanpakt en geïntegreerde oplossingen oplevert die rekening houden met de economische, sociale en ecologische aspecten. In het bijzonder moet ervoor worden gewaakt dat de onderzoeksoriëntaties niet leiden tot productiemodellen die de sociaal-economische uitsluiting van de landbouwers in de hand werken.

- [3] De ontwikkelingssamenwerking moet landbouwonderzoek steunen dat uitgaat van de noden van het Zuiden. Dit onderzoek moet worden gestuurd door de vraag (“*demand-driven*”) en moet vertrekken vanuit de basis (“*bottom-up*”), een duurzame ontwikkeling bevorderen en de effectieve medewerking van de representatieve boerenorganisaties verzekeren. Maar het volstaat niet dat de Belgische ontwikkelingssamenwerking een partnerschap met de gebruikers verkondigt, men moet hen ook de middelen en de tijd geven om hun rol te kunnen vervullen. Praktisch gezien vereist dit een gestructureerde relatie tussen onderzoekers en gebruikers, de beschikbaarheid van de nodige menselijke, financiële en organisatorische middelen en de bevoegdheid om beslissingen te nemen.
- [4] De biotechnologie kan wellicht bepaalde problemen helpen oplossen maar is niet noodzakelijk de enige oplossing. Voor dit type onderzoek mag maar worden gekozen indien het de beste combinatie biedt van de factoren duurzaamheid, risicograad, kostprijs, autonomie van de boeren en het de alternatieven niet uitsluit.
- [5] Wanneer men de invoering van genetisch gewijzigde organismen in een agro-alimentair systeem overweegt, moet het voorzorgsbeginsel in acht worden genomen.
- [6] Het technologisch onderzoek mag niet leiden tot sociaal-economische uitsluiting van de boeren. Er moet worden geijverd voor de voorlichting en de capaciteitsopbouw van de boeren inzake landbouwonderzoek (conventioneel, biotechnologisch en biologisch) en de eventueel aan de technologieën verbonden risico's.
- [7] De activiteiten en resultaten van het publiek gefinancierd landbouwonderzoek moeten publiek en gratis toegankelijk zijn.

2. Context

- [8] Aanvullend op een advies gevraagd door de toenmalige staatssecretaris voor Ontwikkelingssamenwerking, de Heer R. Moreels, over de steun van het departement Ontwikkelingssamenwerking aan het internationaal landbouwonderzoek in het kader van de "*Consultative Group on International Agricultural Research*" (CGIAR), goedgekeurd door de FRDO op 8 oktober 1997, heeft staatssecretaris Eddy Boutmans de raad bij brief van 8 februari 2000 om een advies gevraagd over het internationaal landbouwonderzoek op het gebied van genetisch gewijzigde organismen in het kader van een open beleid inzake ontwikkelingssamenwerking, armoedebestrijding en behartiging van de belangen van de lokale boeren.
- [9] Het onderhavige advies is voor een groot deel opgesteld op basis van het eindrapport van het seminarie "*Sustainable agriculture in the third world: defining a role for transgenic crops and research*" dat werd georganiseerd door de raad in samenwerking met VLIR, CIUF en de Koninklijke Academie voor Overzeese Wetenschappen op 26 en 27 maart 2001.

3. Globale benadering

- [10] Tijdens het seminarie "*Sustainable agriculture in the third world: defining a role for transgenic crops and research*" hebben vertegenwoordigers van kleine boeren uit het Zuiden sterk aangedrongen op het feit dat de problemen waarmee zij worden geconfronteerd vooral van sociaal-economische of politieke aard zijn. De FRDO is dan ook van mening dat het niet volstaat zich te buigen over de mogelijkheden van landbouwonderzoek in het algemeen of van biotechnologisch onderzoek in het bijzonder maar dat men eerst moet proberen de sociaal-economische en politieke obstakels voor de ontwikkeling van de derdewereldlanden uit de weg te ruimen. De Belgische

ontwikkelingssamenwerking zou een beleid moeten steunen dat de oorzaken van de armoede aanpakt en geïntegreerde oplossingen oplevert die rekening houden met de economische, sociale en ecologische aspecten van de ontwikkeling.

- [11] De FRDO dringt aan op het belang dat de ontwikkelingssamenwerking aanstuurt op een billijker herverdeling van de grond, een betere toegang tot de productiemiddelen, een beter beheer van het water, de ontwikkeling van de infrastructuren, een sterke, geleidelijk toegepaste verhoging van de landbouwprijzen op de wereldmarkt, een beter onderwijs, een doeltreffend gezondheidsbeleid, een grotere investering van de landen uit het Zuiden in hun landbouw en dat ze aandacht besteedt aan de implicaties van de demografische groei.
- [12] De FRDO suggereert dat de ontwikkelingssamenwerking, zo nodig met de hulp van aangepast "*research and development*" (R&D), zou ijveren voor het behoud van zoveel mogelijk ondernemingen en exploitatietechnieken die steunen op reeds bestaande systemen zodat de geteelde variëteiten, de lokale praktijken en de structuur van de landbouwgemeenschappen in het algemeen, voor zover zij duurzaam blijken, beschermd worden zouden.
- [13] De FRDO vindt dat men erop moet toezien dat de keuzes in het landbouwonderzoek niet leiden tot productiemodellen die de sociaal-economische uitsluiting van de boeren in de hand werken. Integendeel moeten deze keuzes productiesystemen opleveren die steunen op een duurzaam beheer van de natuurlijke rijkdommen en van de landbouwkundige biodiversiteit en die de instandhouding van zoveel mogelijk familiebedrijven en voldoende inkomsten voor de landbouwgezinnen verzekeren.

4. Het landbouwonderzoek: de noden van het Zuiden

- [14] De ontwikkelingssamenwerking moet landbouwonderzoek steunen dat uitgaat van de noden van het Zuiden en dat een "*demand-driven*" "*bottom-up*" benadering volgt. Het zijn de lokaal georganiseerde boeren die, per regio, hun prioriteiten bepalen voor de onderzoeksagenda, op basis van een evaluatie van de bestaande lokale middelen en van de lokale noden. Deze evaluatie moet worden verricht. Alle betrokken actoren (lokale representatieve landbouworganisaties, vertegenwoordigers van lokale bevolkingsgroepen, politieke, wetenschappelijke vertegenwoordigers, zaadgoedbedrijven...) moeten actief deelnemen aan deze evaluatie in een institutionele structuur waar overleg en uitwisseling van informatie tussen de verschillende niveaus (lokaal, regionaal, nationaal) mogelijk zijn. Maar het volstaat niet dat de Belgische ontwikkelingssamenwerking een partnerschap met de gebruikers verkondigt. Men moet hen ook de middelen en de tijd geven om hun rol te kunnen vervullen. Praktisch gezien vereist dit een gestructureerde relatie tussen onderzoekers en gebruikers, de beschikbaarheid van de nodige menselijke, financiële en organisatorische middelen en de bevoegdheid om beslissingen te nemen.
- [15] Volgens de FRDO moet het onderzoek bijdragen tot de versterking van de agro-ecologische systemen en tot de verbetering van de duurzame, familiale productiemodellen. Het moet een duurzame ontwikkeling garanderen. Het landbouwonderzoekers moeten de bestaande landbouwsystemen in hun geheel bestuderen om de plaatselijke rijkdommen en de lokale noden vast te stellen, de plaatselijke teelten en soorten en de bestaande kennis te valoriseren, de autonomie van de lokale actoren en onderzoeksinstituten te versterken.
- [16] Om de effectieve medewerking van de representatieve landbouwersorganisaties te garanderen, moeten communicatieorganen tussen onderzoekers, besluitvormers en landbouwers worden opgericht. Deze organen hebben een tweevoudig doel: (I) de boeren in staat stellen om de onderzoekers in kennis te stellen van de thema's die zij als

eerste behandeld willen zien en (ii) de onderzoekers in staat stellen om aan de boeren de oriëntaties en resultaten van de lopende onderzoeken bekend te maken.

5. Bepaling van de plaats die R&D inzake transgene planten inneemt ten opzichte van het geheel van landbouwkundige R&D voor de landen van het Zuiden

- [17] De moleculaire biotechnologie kan wellicht bepaalde problemen helpen oplossen die anders niet of zeer moeilijk opgelost kunnen worden maar vormt niet noodzakelijk een oplossing op zich.
- [18] Iedere oplossing moet worden geëvalueerd naast ander(e) onderzoek(en) of oplossingen en mag maar worden gekozen indien ze de beste combinatie biedt van de volgende factoren: verhouding voordelen/risico's, onzekerheidsgraad, kostprijs, uitvoeringssnelheid, autonomie van de boeren en duurzaamheid rekening houdend met de sociaal-economische aspecten. Er moet ook worden op toegezien dat ze de alternatieven niet uitsluit.
- [19] Met het oog op langetermijn-duurzaamheid vermijdt men best een specifieke technologische oplossing. Dit zou het gevaar kunnen brengen dat elke andere oplossing wordt uitgesloten ("lock-in"). Geïntegreerde oplossingen met meerdere componenten of acties zijn dus te verkiezen boven enkele-componentoplossingen.

5.1. Wetenschappelijke onzekerheid en voorzorgsbeginsel

- [20] De FRDO vestigt de aandacht op het feit dat we, wat de invoering van GGO's in de voedingssystemen betreft, verkeren in een situatie van wetenschappelijke onzekerheid over de mogelijke schadelijke gevolgen voor de volksgezondheid en/of voor het milieu. De raad is dan ook van mening dat het voorzorgsbeginsel moet worden toegepast, te meer daar de GGO's levende organismen zijn die zich kunnen reproduceren en vermenigvuldigen.
- [21] Publiek gefinancierd onderzoek inzake biotechnologie moet een uitvoerige analyse bevatten van de onzekerheden, van de sociale gevolgen, inclusief de toepassing en uitvoering van het voorzorgsbeginsel, een aangepaste risicoanalyse en de vaststelling welke instellingen nodig zijn voor deze analyses.
- [22] De aansprakelijkheid (*liability*) voor de risico's verbonden aan specifieke technologieën moet uitdrukkelijk worden bepaald en juridisch afdwingbaar zijn.
- [23] De capaciteitsopbouw moet altijd het voorzorgsbeginsel en de risicoanalyse omvatten. Deze twee dimensies moeten lokaal worden toegepast.
- [24] In zijn advies over de toepassing van het voorzorgsbeginsel (17 oktober 2001) heeft de FRDO het belang onderstreept om de legitimiteit van de kennis in situaties van wetenschappelijke onzekerheid en de democratische legitimiteit van de beslissingen te garanderen.

5.2. Impact op het milieu en op de sociaal-economische omstandigheden van de landbouwers

- [25] Aangezien een aantal negatieve effecten op het biologisch milieu zijn vastgesteld of worden vermoed (zie ook [20]), stelt de FRDO voor dat het technologisch onderzoek de

impact ervan tracht in te schatten en probeert die ongedaan te maken of tot een minimum te beperken:

- overbrenging van transgene organismen naar variëteiten van dezelfde soort door bestuiving;
- horizontale overdracht, ongewenste resistentie van onkruid en weerstand van insecten tegen verdelgingsmiddelen;
- ontwikkeling van nieuwe kenmerken van virale ziekteverwekkers;
- verlies aan biodiversiteit;
- gevolgen voor niet-beoogde soorten.

[26] De FRDO merkt op dat de R&D betreffende de transgene planten momenteel hoofdzakelijk in laboratoria plaatsvindt en wordt beheerst door een beperkt aantal privé-ondernemingen. Dit houdt sociaal-economische risico's in van marginalisatie van kleine boeren, onder meer:

- een verlies van technologisch meesterschap in de vorm van lokale kennis en culturen door een grotere afhankelijkheid van de bedrijven en onderzoeksinstituten voor de gebruikte technologieën. Zeer geringe of onbestaande koopkracht en kredietfaciliteiten zullen de toegang tot de input (zaad, pesticiden...) verbonden aan de nieuwe technologieën beperken;
- een hevige concurrentie voor de toegang tot de productiemiddelen (waaronder de grond, water, kredieten) dreigt nog te verscherpen door de invoering van nieuwe technologieën;
- een grotere kwetsbaarheid voor eventuele productierisico's en voor volatiliteit van de markten.

De overheid moet erop toezien dat het landbouwproces niet volledig in handen valt van grote bedrijven die alleen beslissen over wat er moet worden geproduceerd.

[27] De FRDO merkt op dat de landbouwers uit het Zuiden goed moeten worden voorgelicht over de sociaal-economische en ecologische voordelen en risico's en dat moet worden gezorgd dat ze effectief deelnemen aan het risicoanalyseproces (raadpleging, overleg...).

[28] Ieder belangrijk initiatief op een landbouw zou aan een voorafgaande studie van de specifieke impact moeten kunnen worden onderworpen, rekening houdend met de economische, sociale, gezondheids- en milieuaspecten.

6. Publiek gefinancierd onderzoek

6.1. Landbouwkundig onderzoek

[29] De activiteiten en resultaten van het publiek gefinancierde landbouwonderzoek moeten publiek en gratis toegankelijk zijn. Dit onderzoek mag niet worden aangewend voor latere ontwikkelingen zonder voorafgaand akkoord en vergoeding van het openbare onderzoeksorganisme. Indien het onderzoek opbrengsten oplevert, dan moeten ze terugvloeien naar de openbare onderzoeksinstituten om opnieuw te worden benut ten gunste van de landbouwers uit de derde wereld. Ook moeten structurele oplossingen gevonden worden om de kennis en technologie op dit gebied die nu onder patentbescherming staat, vrij toegankelijk te maken voor het openbare onderzoek ten bate van ontwikkelingslanden en gericht op meer duurzaamheid.

[30] Om openbare financiering te verkrijgen voor landbouwkundig onderzoek in het algemeen en afkomstig van de staatssecretaris voor ontwikkelingssamenwerking, wordt vereist dat het onderzoekscentrum, het onderzoeksteam, enz. werkt met een partner uit de derde

wereld, dit betekent op zijn minst een representatieve landbouwersorganisatie die een onderzoeksopdracht heeft geformuleerd die, op het ogenblik van de aanvraag, niet kan worden gerealiseerd in het betrokken land of in een ander ontwikkelingsland. Deze landbouwersorganisatie moet actief betrokken worden bij elke fase (ontwerp, toepassing en evaluatie van de onderzoeksopdracht).

- [31] De FRDO stelt dat de fondsen voor onderzoek makkelijk toegankelijk moeten worden gemaakt en de controle door representatieve basisorganisaties moeten worden toegelaten.
- [32] Volgens de FRDO moet het landbouwonderzoek de bevolkingsgroepen uit het Zuiden voorlichten over de mogelijkheden en voordelen van de verschillende productiesystemen en -methodes en over hun beperkingen, risico's, gevaren en onzekerheden en dit met name zoals ze functioneren in de sociaal-economische context van het Noorden (bijvoorbeeld vervangingsteelten, *corporate control*). De FRDO benadrukt op de noodzaak van capaciteitsopbouw op dit gebied.

Om het onderzoek beter af te stemmen op de lokale noden en de capaciteitsoverdracht te verzekeren, is het raadzaam:

- onderzoeksprojecten te financieren die steunen op samenwerkingsverbanden tussen onderzoeksinstituten Noord-Zuid en Zuid-Zuid;
- uitwisselingen van onderzoekers (Noord-Zuid, Zuid-Noord en Zuid-Zuid) voor middellange tijd (6 maanden tot een jaar) te bevorderen;
- uitwisselingen van professoren en studenten tussen Noord en Zuid te bevorderen.

6.2. *Biotechnologisch onderzoek*

- [33] Dit onderzoek voor de landen van het Zuiden, gefinancierd door het Noorden, mag niet vertrekken vanuit het oogpunt van wat hier technisch mogelijk en wenselijk is. De noden, de betrokkenheid van het Zuiden, inclusief de inspraak van lokale boerenorganisaties, staan centraal. Het Zuiden moet steeds beslissen over de oriëntatie van de op hem gerichte technologische ontwikkeling, zelfs indien die afkomstig is uit het Noorden of door het Noorden wordt gefinancierd. Alle R&D betreffende de techn(olog)ische en agro-alimentaire aspecten voor de landen uit het Zuiden moet gepaard gaan met sociaal-economische en ecologische R&D van dezelfde problemen.
- [34] Dit op het Zuiden gericht en door het Noorden gefinancierd onderzoek moet altijd uitgaan van de door het Zuiden uitgesproken noden en streven naar lokale capaciteitsopbouw en technologie-overdracht. Het moet de afhankelijkheid van het Zuiden voor technologische oplossingen van het Noorden trachten te verminderen, zowel op nationaal en lokaal niveau als op niveau van de landbouwers. Aldus moeten kleine boeren uit het Zuiden hun eigen technologische keuzes kunnen maken – een technologie mag nooit worden opgedrongen. De ontwikkelingssamenwerking kan bijdragen tot een structurering en bevestiging van de deelneming van de boeren uit het Zuiden aan de technologische ontwikkeling.
- [35] Dit publiek onderzoek moet altijd een algemene toetsing ondergaan aan de criteria van duurzaamheid, voedselzekerheid, armoedebestrijding, behoud en verbetering van de natuurlijke hulpbronnen, van het milieu, autonomie en soevereiniteit van lokale actoren alsook respect voor lokale culturen.
- [36] Naast de financiële steun voor basislandbouwproducten ("*staple crops*"), mag men niet vergeten ook overheidsonderzoek te wijden aan landbouwsystemen of -producten waarvoor de privémaatschappijen en multinationale ondernemingen weinig of geen belangstelling vertonen: onder meer kleine familiale ("*resource-poor*") bedrijven en "*orphan crops*" (variëteiten die zijn "vergeten" bij de selectie in het kader van de groene

revolutie), bijvoorbeeld manioc, bananen en plantanen, groenten, specifieke inheemse gewassen... Er is ook een grotere behoefte aan sociaal-economisch onderzoek betreffende deze landbouwsystemen en gewassen.

- [37] Om deze problemen optimaal te beheren, zou de Belgische ontwikkelingssamenwerking een interdisciplinaire aanpak van het wetenschappelijke onderzoek moeten aanmoedigen met medewerking van allerhande deskundigen: moleculaire biologen, genetici, microbiologen, virologen, milieudeskundigen, sociologen, economen, specialisten inzake het Zuiden...
- [38] De FRDO is van mening dat de ontwikkelingssamenwerking ieder initiatief moet steunen dat bijdraagt tot de instandhouding en versterking van het institutionele kader voor maatschappelijke debatten in de Zuidelijke landen betreffende de invoering van bio- en andere technologieën.

7. Wettelijk kader

- [39] De FRDO verwijst naar zijn advies over TRIPs (Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights) en biodiversiteit van 6 februari 2001 waarin hij opmerkt dat "de doelstellingen van het Verdrag inzake biologische diversiteit primeren en dat intellectuele eigendomsrechten een instrument kunnen zijn om die doelstellingen te realiseren".
- [40] De FRDO verwijst eveneens naar zijn advies over de omzetting van de EU-Biotechnologierichtlijn in Belgisch recht (6 februari 2001) waarin de raad het principe van de octrooieerbaarheid van biologisch materiaal en octrooien op genen behandelt.
- [41] In tegenstelling tot de huidige praktijk van onderhandelingen voor ieder geval afzonderlijk, spreekt de FRDO zich uit voor een institutionele oplossing die het statuut van de kennis regelt: kennis voortvloeiend uit publiek gefinancierd onderzoek uiteraard maar ook kennis ontwikkeld in de private onderzoekslaboratoria en traditionele kennis.
- [42] Als tegenwicht voor de intellectuele eigendomsrechten (octrooien) die (vooral in het Noorden) worden geclaimd op het gebruik van GGO's, beroepen de boeren (vooral in het Zuiden) zich onder meer op hun historische rechten als traditionele selecteurs van de genomen¹ en op de *ecologische schuld* van de landen van het Noorden jegens het Zuiden.
- [43] Er mogen in de ontwikkelingslanden maar transgene producten worden ingevoerd door in België gevestigde universiteiten, onderzoekscentra en privébedrijven op uitdrukkelijk verzoek van lokale representatieve boerenorganisaties en na een voorafgaande studie van de milieu- en sociaal-economische effecten op basis van normen die minstens even streng zijn als die in Europa.

8. Follow-up

- [44] De raad dringt erop aan dat dit advies als een geheel moet worden gelezen. De FRDO vindt dat de hierboven geformuleerde aanbevelingen en richtlijnen door de Belgische ontwikkelingssamenwerking moeten worden verdedigd op de betrokken internationale forums: Nationale systemen voor landbouwonderzoek (NARS-*National Agricultural Research System*), NARS-forums, CGIAR (*Consultative Group on International Agricultural Research*), internationale en regionale forums (FAO, GFAR- *Global Forum for Agricultural Research...*).

¹ Genoom : het geheel van genen gedragen door de chromosomen.

- [45] De FRDO feliciteert de staatssecretaris voor internationale samenwerking voor de inrichting van het Nationaal Forum inzake Internationaal Landbouwonderzoek en hoopt dat dit initiatief daadwerkelijke acties en resultaten zal opleveren. In het bijzonder hoopt de raad dat de werkzaamheden van het Forum het mogelijk zullen maken landbouwonderzoek te steunen dat een “*demand-driven*”-benadering volgt, een duurzame ontwikkeling bevordert en de effectieve deelneming van representatieve boerenorganisaties uit het Zuiden verzekert.
- [46] De FRDO merkt op dat hij zich voor het huidig advies voornamelijk heeft beperkt tot een evaluatie van de resultaten van het seminarie “*Sustainable agriculture in the third world: defining a role for transgenic crops and research*”, wat niet wegneemt dat hij nader kan ingaan op de kwestie van GGO's en de derde wereld in een later advies.

Bijlagen

1. Aantal aanwezige en vertegenwoordigde stemgerechtigde leden op de algemene vergadering van 25 oktober 2001

- 3 van de 4 voor- en ondervoorzitters
- 5 van de 6 vertegenwoordigers van de niet-gouvernementele organisaties voor milieubescherming
- 3 van de 6 vertegenwoordigers van de niet-gouvernementele organisaties voor ontwikkelingssamenwerking
- 1 van de 2 vertegenwoordigers van de niet-gouvernementele organisaties die de belangen van verbruikers verdedigen
- 5 van de 6 vertegenwoordigers van de werknemersorganisaties
- 3 van de 6 vertegenwoordigers van de werkgeversorganisaties
- 1 van de 2 vertegenwoordigers van de energieproducenten
- 5 van de 6 vertegenwoordigers van de wetenschappelijke milieus (*)

Totaal: 26 van de 38 stemgerechtigde leden (*)

(*) momenteel is 1 vertegenwoordiger van de wetenschappelijke milieus niet aangeduid

2. Vergaderingen ter voorbereiding van dit advies

De werkgroep ad hoc *genetisch gewijzigde organismen* vergaderde op 15 juni, 4 september, 13 oktober en 8 december 2000 en op 21 februari, 15 maart, 27 april, 10 en 28 mei en 3 september 2001 om dit advies voor te bereiden.

3. Personen die meewerkten aan de voorbereiding van dit advies

Stemgerechtigde leden en hun vertegenwoordigers

- Prof. Henri DUMONT (Universiteit Gent, UG) – voorzitter van de werkgroep
- Dhr Willy WEYNS (Bond Beter Leefmilieu, BBL) – ondervoorzitter van de werkgroep
- Dhr. Fons BEYERS (Boerenbond)
- Dhr. Johan BOSMAN (KWIA, Steungroep inheemse volkeren/ Vlaams Overleg Duurzame Ontwikkeling, VODO,)
- Dhr. Dirk CARREZ (Fedichem)
- Mme Isabelle CHAPUT (Fédération des Entreprises de Belgique, FEB)
- Prof Vincent DEMOULIN (Université de Liège, ULg)
- M. Jean-François FAUCONNIER, (Greenpeace Belgium)
- Dhr Yves GOEMANS (FEVIA)
- Dhr Jos GYSELS (De Wielewaal)
- Prof. Luc HENS (Vrije Universiteit Brussel, VUB)
- Dhr Thierry KESTELOOT (Oxfam Solidariteit)
- M. Marek POZNANSKI (Collectif Stratégies Alimentaires, CSA)

- Mme Edilma QUINTANA (Centre National de Coopération au Développement, CNCD)
- Mevr. Marleen RENDERS (Vlaams Overleg Duurzame Ontwikkeling, VODO)
- M. Vincent RENSONNET (Collectif Stratégies Alimentaires, CSA)
- Prof. Eric TOLLENS (Katholieke Universiteit Leuven, KU Leuven)
- M. Jacques VAN HELDEN (Collectif Stratégies Alimentaires, CSA)

Niet-stemgerechtigde leden en hun vertegenwoordigers

- Mevr. Lieze CLOOTS (Aminal)
- Dhr Jan VAN EMELEN (Cabinet du Premier Ministre)
- Mevr. Geert VAN LAER (Aminal)
- Mevr. Elke VANWILDEMEERSCH (Aminal)

Uitgenodigde experts

- Dhr. Paul BALDUCK (Federatie Voedingsindustrie, FEVIA)
- Prof. em. Edmond DE LANGHE (Katholieke Universiteit Leuven, KU Leuven)
- Mme Hélène ILBERT (SOLAGRAL)
- M. Klaus LEISINGER (University of Basel, Novartis Foundation)
- Prof. Jean-Pierre MAELFAIT (Institut pour la Conservation de la Nature)
- Mme Catherine MARIELLE (organisation environnementale mexicaine)
- Dhr Patrick RUDELSHEIM (Aventis Crop Science NV)
- Mme Andréa SALAZAR (organisation des consommateurs brésilienne)

Secretariaat

- Dhr. Jan DE SMEDT
- M. Marc DEPOORTERE
- Mevr. Stéphanie HUGELIER
- Mme Gloria KERVYN
- Mme Yolanda LAMAS
- Mme Karima SAQUI

4. Afkortingen

CIUF	Conseil interuniversitaire de la Communauté française
FAO	<i>Food and Agriculture Organization</i>
FRDO	Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling
GGO's	genetische gewijzigde organismen
R&D	<i>research and development</i>
VLIR	Vlaamse Interuniversitaire Raad